

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-67-7>
УДК 502.1:338.246.027(083.9)(477):303

Сенишин О.С.

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Чопко Н.С.

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Мункачій І.З.

кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Senyshyn Oksana, Chopko Natalia, Munkachij Iryna

Ivan Franko National University of Lviv

ДОСВІД РОЗВИНУТИХ КРАЇН У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ПРОГРАМУВАННЯ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО УМОВ УКРАЇНИ

EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES IN THE FIELD OF STATE PROGRAMMING OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND ITS ADAPTATION TO UKRAINES CONDITIONS

У статті проаналізовано основні економічні, соціальні, технічні, екологічні та демографічні виклики глобалізації, що постСтаттю присвячено використанню досвіду розвинутих країн у сфері державного програмування охорони довкілля. Надано рекомендації щодо посилення контролю над реалізацією державних цільових економічних програм екологічного спрямування. У процесі наукових досліджень підтверджено, що уряди провідних країн світу приділяють велику увагу проблемам програмування охорони природного довкілля та екологічної безпеки не тільки на міждержавному, а й на державному і регіональному рівнях. Підхід провідних країн світу до вирішення цих проблем безпосередньо базується на розумінні того, що вони мають вирішуватися на місцях, там, де зосереджене економічне та соціальне життя суспільства. Доведено, що для України вартим уваги є досвід країн Європейського Союзу, які докорінно змінили як саму систему державного управління охороною природного середовища, так і переглянули співвідношення компетенцій органів управління різного рівня.

Ключові слова: державна цільова програма охорони природного довкілля, ефективність, державна екологічна політика, програмування, система державного програмування охорони природного довкілля.

Статья посвящена использованию опыта развитых стран в сфере государственного программирования охраны окружающей среды. Даны рекомендации по усилению контроля над реализацией государственных целевых экономических программ экологической направленности. В процессе научных исследований подтверждено, что правительства ведущих стран мира уделяют большое внимание проблемам программирования охраны окружающей природной среды и экологической безопасности не только на межгосударственном, но и на государственном и региональном уровнях. Подход ведущих стран мира к решению этих проблем непосредственно базируется на понимании того, что они должны решаться на местах, там, где сосредоточена экономическая и социальная жизнь общества. Доказано, что для Украины заслуживающим внимания является опыт стран Европейского Союза, которые в корне изменили как саму систему государственного управления охраной природной среды, так и пересмотрели соотношение компетенций органов управления различного уровня.

Ключевые слова: государственная целевая программа охраны окружающей природной среды, эффективность, государственная экологическая политика, программирование, система государственного программирования охраны окружающей природной среды.

The scientific article is devoted to using the experience of developed countries in the field of state environmental programming and providing recommendations on strengthening the control over the implementation of state targeted economic programs of environmental direction. In the process of research, the following methods are used to solve the set tasks: theoretical analysis, systemic and analytical, methods of grouping and comparison, method of generalization. In the process of scientific research, it is confirmed that governments of the leading world countries pay great attention to the problems of programming environmental protection and ecological safety not only at the interstate, but also at the national and regional levels. The world's leading approach to solving these problems is directly based on the understanding that they must be solved in places where the economic and social life of society is concentrated. It is proved that the experience of the European Union countries, which have radically changed both the system of state management of environmental protection and revised the competencies of the authorities of different levels, is worthy of attention for Ukraine. In order to increase the efficiency of functioning of the system of state programming of environmental protection, it is suggested the author: to improve the regulation of mechanisms and procedures of the institute of state targeted programs; develop and legislate a mechanism for introducing expert checks in the course of implementation of state targeted programs; targeted and efficient use of funds to identify and eliminate deficiencies in the system of state targeted programs; to resolve the issue

of codification of state targeted programs within the Budget Classification in order to facilitate operational monitoring of financing of state targeted programs by the Ministry of Finance and the State Treasury; to optimize the structure of state targeted programs by excluding those that do not fit the priority priorities of development, which will allow to concentrate funds on the priority and to form the need for financing programs with real budgetary capabilities; introduce a science-based methodology for evaluating the effectiveness of government target programs.

Key words: state target program of environmental protection, efficiency, state environmental policy, programming, system of state programming of environmental protection.

Постановка проблеми. Проблеми безпеки навколишнього природного середовища притаманні кожній державі світу, але в Україні вони мають національний рівень сприйняття й актуальності. Реформування державного управління у сфері довкілля вимагає вивчення досвіду розвинутих країн світу, у тому числі й ЄС, та його критичного переосмислення з метою використання найбільш прийнятної практики в Україні та розроблення на цій основі рекомендацій.

Дієвим інструментом реалізації екологічної політики є програмування, основу якого становлять розроблення та реалізація державних цільових програм охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки. Важливість використання даного інструменту з урахуванням Україною досвіду розвинутих країн у сфері державного програмування охорони довкілля визначає актуальність тематики наукової праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням використання механізму державних цільових програм та оцінки їхньої ефективності функціонування в економіці України присвячено наукові дослідження учених-економістів В.М. Геєця, Л.С. Гринів, Б.М. Данилишина, О.С. Заржицького, Л.Г. Мельник, Т.О. Мощицької, О.В. Файчук, Л.М. Якушенко, Л.Д. Яценко та інш. Дослідженню теоретико-методологічних аспектів використання досвіду розвинутих країн у сфері державного програмування охорони довкілля присвячено численні публікації науковців Н.Л. Авраменко, Т.І. Грушевої, А.Є. Керничної, М.О. Куц, Н.М. Салатюк, Т.Ю. Туниці тощо.

Мета статті полягає у дослідженні теоретико-методологічних аспектів використання досвіду розвинутих країн у сфері державного програмування охорони довкілля та наданні рекомендацій щодо використання ефективних інструментів реформування державного управління у галузі охорони довкілля.

Вклад основного матеріалу. Досвід розвинутих країн свідчить про те, що завдяки проведенню науково-дослідних робіт природоохоронного спрямування вдається досягти значної економії коштів під час здійснення природоохоронних заходів та істотно зменшити збитки від забруднення й виснаження компонентів довкілля [1].

У процесі наукових досліджень підтверджено, що уряди провідних країн світу приділяють велику увагу проблемам програмування охорони природного довкілля та екологічної безпеки не тільки на міждержавному, а й на державному та регіональному рівнях [2]. Підхід провідних країн світу до вирішення цих проб-

лем безпосередньо базується на розумінні того, що вони мають вирішуватися на місцях, там, де зосереджене економічне та соціальне життя суспільства.

У країнах Європи існує механізм зв'язку між загальними повноваженнями, які надані певним структурам ЄС у галузі забезпечення екологічної безпеки, та обов'язками регіональних і місцевих громад щодо практичного вирішення актуальних та перспективних завдань. З одного боку, цей механізм ґрунтується на системі правового регулювання взаємовідношень суспільства та природи, яке здійснюється як на європейському, так і на національному рівні. З іншого боку, поширення екологічних знань та доведення до свідомості людей важливості завдань забезпечення екологічної безпеки дає можливість активно залучати громадськість до їх вирішення. Для цього в країнах ЄС розроблено відповідні інституційні механізми, які дають змогу через судову систему місцевим громадам захищати свої екологічні інтереси та права.

Особливо важливо підкреслити практичну значущість досвіду держав ЄС стосовно залучення до співпраці бізнесу, що відбувається за допомогою різних інструментів. Зокрема, така ініціатива була запроваджена в процесі виконання Національної програми безвідходного виробництва, ініційованої Міністерством охорони навколишнього середовища, спадщини та місцевого самоврядування Ірландії в 2014 р. Допомога держави представникам бізнесових структур проявлялася в організації аудиту відходів, сприянні компаніям у розділенні відходів за обсягом і категоріями, у моніторингу змін, бенчмаркінгу тощо.

Так, у Люксембургу Міністерство навколишнього середовища активно використовує інструмент консультування пересічних громадян та представників бізнесу. У розвинутій країні практикується надання бізнесу прямих порад та еколейбування – присвоєння продукції, яка пройшла перевірку на якість, спеціальної етикетки, що розміщується на упаковці [3].

Ще однією категорією партнерів, які активно залучаються до процесу розроблення та ухвалення рішень у сфері охорони довкілля у державах – членах ЄС, є місцеві органи влади. Так, у Франції, для реалізації проекту очищення русла річки Айн було залучено 40 муніципалітетів, розташованих уздовж її русла. У Шотландії приватні землевласники і місцеві громади співпрацюють з урядом у відновленні лісів атлантичних дубів. Це сприяє не лише поліпшенню їхнього стану, а й є економічно привабливим для населення, що проживає на цій території. Зокрема, створюються нові робочі місця, а органи влади

організують підвищення кваліфікації та підготовку кадрів [4].

Викликає інтерес досвід державного програмування охорони природного довкілля в Японії, яка широко використовує такі адміністративні заходи [5], як: запровадження стандартів якості продукції й стану навколишнього середовища; екологічна експертиза; укладання угод між місцевими органами влади й підприємствами про контроль над забрудненням.

Одним із найефективніших заходів є застосування принципу «забруднювач платить». Також країна є лідером у використанні еколого-технологічного підходу до гарантування екологічної безпеки за рахунок розвитку науки.

У країнах Західної Європи починаючи ще з 1973 р. розроблено спеціальні програми охорони природи, у яких загальне визнання здобула ідея сталого розвитку, відповідно до якої екологічні та економічні цілі в динаміці збігаються, а на рівні Європейського Союзу його країни-члени розробили принципи та загальні заходи для законодавчих актів у сфері охорони природи.

У багатьох країнах з урахуванням екологічних проблем сформовано систему сертифікації виробництва та окремих видів продукції. За оцінками Міжнародного валютного фонду, у цих країнах споживання природних ресурсів на одиницю готової продукції щорічно скорочується в середньому на 1,25 що спричиняє суттєвий екологічний ефект, оскільки за таких умов екологізація виробництва є економічно вигідною [1]. Цьому процесу сприяє державна фінансово-економічна політика стимулювання природоохоронної діяльності товаровиробників і підприємств за допомогою ефективної системи екологічного регулювання, яке поєднує адміністративно-законодавчі інструменти з економічними, нормативними і ринковими механізмами.

У всіх високорозвинених країнах світу визнано необхідність теоретичного обґрунтування і здійснення практичних кроків у фінансуванні екологічної політики, яка передбачає збереження природи, якість навколишнього природного середовища, раціональне використання реальних і потенційних природних ресурсів, підтримку екологічної рівноваги в природі та забезпечення умов існування для людини. Сьогодні в багатьох країнах світу діють національні програми охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів. Вони мають принципово новий характер порівняно з колишньою політикою охорони природи, яка мала обмежену сферу дії і виходила з концепції ліквідації наслідків порушення довкілля.

Прикладом практичного здійснення таких програм є Програма збереження болотних угідь, прийнята канадським урядом у 1991 р. Основним завданням цієї Програми є створення умов для використання природних ресурсів і територій так, щоб не спричинити виникнення збитків та погіршення стану боліт, поновлення і відтворення водно-болотних угідь там, де продовжується їх деградація або існування цих те-

риторій знаходиться на критичному рівні. Головними критеріями, що визначають напрями діяльності у короткостроковому періоді, є попередження подальшого знищення цих природних угідь і запобігання шкоди, яка може бути завдана природним ресурсам у довгостроковому періоді.

Нова за змістом політика збереження природного середовища втілюється у формі національних програм, в яких передбачено взаємодію органів державного управління, приватного сектору, науки, фінансових установ. У всіх країнах прийнято закони про охорону природного середовища, де закріплено функції держави з регулювання природоохоронної діяльності, а також визначено права й обов'язки природокористувачів.

Такими законами у США є закон «Про національну політику у сфері навколишнього середовища» (1970 р.), в Японії – основний закон із боротьби із забрудненнями навколишнього природного середовища (1967 р.), у Швеції – закон «Про охорону навколишнього середовища» (1969 р.). Приймаються спеціальні законодавчі акти, спрямовані на попередження та усунення порушень якості окремих компонентів навколишнього середовища. В основу законодавчої піраміди закладено численні нормативні акти (постанови, накази, правила тощо) органів місцевої влади, які найбільшою мірою враховують природно-географічну та соціально-економічну специфіку того чи іншого регіону [1].

У США вже у 1970 р. було сформульовано положення про обов'язковість проведення державної екологічної експертизи всіх напрямів господарської діяльності. У спеціальних законах визначено конкретні природоохоронні заходи з охорони повітря, води, поводження з твердими відходами, контролю над отрутохімікатами й токсичними речовинами, рекультивации земель, боротьби з шумом, неприємними вібраціями та запахами.

Основою політики в галузі охорони навколишнього середовища і фінансування природоохоронних заходів є принцип нормативно якісного стану довкілля, який забезпечується або системою норм і стандартів на граничнодопустимі рівні антропогенного навантаження, склад забруднень, викидів, скидів, або системою оподаткування підприємств, які допускають порушення встановлених вимог природокористування. Обидва принципи можуть бути органічно поєднані.

Екологічна політика Великобританії ґрунтується передусім на якісних характеристиках об'єктів навколишнього середовища. Визнано за необхідне проведення оцінки навколишнього середовища до початку проектування будь-якого будівництва, а в подальшому – періодичного контролю над станом навколишнього природного середовища. Щодо екологічного планування й управління початковий варіант екологічної експертизи порівнюється з іншими варіантами оцінок, що дає змогу більш оптимально визначати параметри антропогенного впливу [2].

В Угорщині управління діяльністю в галузі охорони природи розподілено між різними міністерствами

і відомствами. Згідно із Законом «Про охорону атмосферного повітря», у Болгарії обов'язковим для підприємств є застосування лише такої технології, яка забезпечує мінімальні та допустимі викиди шкідливих речовин у повітря.

У Польщі питання використання й охорони середовища регламентуються Конституцією, законами та іншими законодавчими загальнодержавними актами. Дотримання законів і правил контролюється Державною інспекцією з охорони навколишнього середовища [5].

Зауважимо, що у світовій практиці щодо дискусії у межах проблематики охорони природного довкілля, екологічної безпеки, забезпечення добробуту людства та економічного зростання великої популярності набув феномен «зеленої економіки», під яким слід розуміти концепцію економічного розвитку, за якої забезпечуються екологічна сталість та соціальна рівність у спосіб переходу до сталого виробництва, підвищення ресурсо- та енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел, упровадження екологічно чистих та проривних технологій, збільшення «зеленого» інвестування [6].

Стосовно рівня окремих держав, то однією з перших, що оголосив реалізацію концепції «зеленого» зростання як національної стратегії, стала Південна Корея. Національна стратегія «зеленого» зростання (The National Strategy for Green Growth) (2009–2050 рр.) забезпечує комплексний політичний підхід щодо «зеленого» зростання у коротко- та довгостроковій перспективі [6]. У довгостроковій перспективі Стратегія ставить за мету сприяти екологічно чистим рушіям нового зростання, підвищувати якість життя населення, долучатися до боротьби зі зміною клімату.

Іншою країною, де «зелене» зростання оголошено головним стратегічним завданням держави, є Китай. Зокрема, у розділі «Зелений» розвиток 12-ї п'ятирічки на 2011–2015 рр. [7] стратегічними напрямками було визначено: боротьбу зі зміною клімату, економію ресурсів та управління ними, охорону навколишнього середовища та водних ресурсів, охорону та відновлення екосистем, попередження стихійних лих. Згідно з документом, у сфері енергоефективності країна поставила мету досягти виробництва 16% первинної енергії за рахунок відновлюваних джерел енергії до 2020 р. 13-та «п'ятирічка» спрямована на підтримку середньорічних темпів зростання на рівні 6,5% протягом 2016–2020 рр. за одночасного досягнення національних екологічних цілей та виконання зобов'язань у рамках Паризької угоди [8]. У плані визначено, що для переходу до «екологічної» цивілізації та «зеленого» зростання необхідно посилити екологічне управління, а саме координацію між центральними органами влади та провінціями, а також Міністерством екології та довкілля та іншими міністерствами, політика яких впливає на навколишнє середовище.

Цікавим є досвід В'єтнаму, який у 2012 р. схвалив Національну стратегію «зеленого» зростання на період

2011–2020 рр. із візією до 2050 р. [9]. Стратегія визначає «зелене» зростання як важливу частину сталого розвитку країни, покликану сприяти збільшенню офіційно працевлаштованих, зменшенню рівня бідності та поліпшенню матеріального і духовного стану населення. Головні питання Стратегії, які потребують вирішення, – проблема зміни клімату, збереження природного капіталу та поліпшення якості довкілля, «озеленення» існуючих секторів та більш ефективного використання природних ресурсів.

На увагу заслуговує також Національна стратегія низьковуглецевого розвитку Франції (The National Low-Carbon Strategy, SNBC), що була розроблена у 2015 р. Стратегія передбачає значне скорочення викидів парникових газів – на 40% до 2030 р. від рівня 1990 р. і на 75% до 2050 р. У документі окреслено широкий комплекс заходів за різними секторами у частині переходу країни до сталої, низьковуглецевої економіки.

Стосовно регіонального рівня стратегії «зеленого» зростання як приклад доцільно розглянути ЄС, яким у 2010 р. прийнято десятирічну стратегію економічного зростання та створення робочих місць «Європа 2020», яка поставила за мету формування умов для розумного, стійкого та всеосяжного зростання [11].

Для України вартим уваги, на нашу думку, видається досвід країн Європейського Союзу, які докорінно змінили як саму систему державного управління охороною природного середовища, так і переглянули співвідношення компетенції органів управління різного рівня.

Зарубіжна практика свідчить, що основою всієї системи захисту навколишнього середовища в економічно розвинутих країнах є активне державне регулювання, в якому значні пріоритети надаються економічному стимулюванню та підтримці підприємництва, що розвивається в напрямі екологізації суспільного виробництва.

Практика підприємницької діяльності та світовий досвід підтверджують можливість реалізації еколого-економічних цілей із використанням таких регулятивних механізмів, як:

- 1) пряме державне регулювання (нормативно-правові, адміністративно-контролюючі і заохочувальні заходи, пряме регламентування та ін.);
- 2) економічне стимулювання через застосування ринкових механізмів;
- 3) змішані механізми, які поєднують вищезазначені підходи.

Поряд із цим діє чіткий механізм фінансового забезпечення такого регулювання (внутрішні нагромадження, кошти бюджетних фондів, вітчизняні й зарубіжні екоінвестиції, кредити, цільові гаранті та ін.). Велике значення надається також діям громадських екологічних організацій, екологічній культурі, освіті, вихованню і просвітництву.

У зарубіжних країнах використовують значний арсенал економічних важелів і засобів регулювання. Вони є досить ефективними і різноманітними. Унаслідок цього в багатьох економічно розвинутих державах

світу нагромаджено значний досвід використання різних економічних методів і інструментів регулювання процесом екологізації підприємництва на макро- і макрорівнях господарювання [5].

У Франції контроль над охороною вод здійснюється на основі закону, прийнятого у 1964 р. За цим законом у країні діє шість басейнових управлінь. У Великобританії, відповідно до закону про водні ресурси (1973 р.), стан якості водойм контролюють 10 регіональних водних комітетів. У Нідерландах, відповідно до закону про забруднення поверхневих вод, промислові підприємства і муніципалітети зобов'язані мати ліцензію на скидання відходів [12].

У Німеччині та інших країнах Європейського Союзу розроблена та реалізується стратегія екологічно орієнтованого менеджменту й екологічного підприємництва як одного з важливих напрямів екологічної модернізації. Цьому сприяло зростання ролі екологічних якостей і характеристик товарів та продуктів на ринку як передумови їх виробництва і реалізації, посилення тиску громадськості на підприємців, які використовують природні ресурси, задоволення екологічних інтересів населення та розвитку водного законодавства, зростання значимості екологічного права і підприємницької діяльності.

Окрім того, всі підприємства Німеччини в обов'язковому порядку проходять екологічний аудит. Здебільшого прийнято національні стандарти, які регулюють екологічний аудит. Так, у червні 1993 р. прийнято основні принципи і положення екологічного обліку в рамках ЄС, які набули чинності у квітні 1995 р. За оцінками Німецького агентства з питань навколишнього середовища в галузі екологічної професійної підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, нині професійні екологічні інтереси групуються за ступенем їх пріоритетності для тих, хто навчається, таким чином: переробка відходів; екологічне право; водне господарство й очистка стічних вод; охорона ґрунтів; енергозбереження; охорона довкілля на підприємствах; регіональне екологічне планування (екологічна програма); екологічна експертиза; боротьба з хімічним забрудненням навколишнього середовища; екологічна політика; екологічні аспекти сільськогосподарського виробництва; міжнародні аспекти охорони водних ресурсів; охорона біорізноманіття; екологічна освіта; екологічна консультація; програми економії води [11].

У прогресивних економічно розвинутих країнах світу спостерігається зростання значення стимулюючого впливу економічних інструментів екологічного регулювання на розвиток економіки та підприємництва. Саме вони сприяють забезпеченню відповідності між вартістю продукції і природних ресурсів; відшкодуванню витрат за завдану шкоду навколишньому природному середовищу; компенсації екологічних збитків самим забруднювачем, а не всім суспільством.

Проте частка екологічних податків до всіх податків у різних країнах є різною. Зокрема, у 2016 р. вона становила: на Кіпрі – 11,9%, у Нідерландах – 10,3%,

Данії – 9,8%, Латвії – 9,1%, Словенії – 8,7%, Люксембургу – 8,2%, Ірландії – 8,1%, Чехії – 7,5%, Фінляндії – 7,4%, Великобританії – 7,3%, Польщі – 6,9%, Італії – 6,9%, Греції – 6,8%, Естонії – 6,7%, Німеччині – 6,5%, Литві – 6,0%, Іспанії – 5,8%, Австрії – 5,6%, Бельгії – 5,3%, Франції – 4,9% [11].

Таким чином, соціальна та еколого-економічна інтегративність України має обов'язково враховувати зарубіжний досвід механізмів регулювання природокористування шляхом системного вдосконалення і приведення у відповідність із міжнародною правовою, нормативно-методичною та інституціональною базою екологічного управління та екологічної безпеки.

Сьогодні надзвичайно важливим є збільшення бюджетного фінансування та інвестування в інноваційні програми екологізації виробництва. Впровадження ринкових регуляторів природокористування повинне здійснюватися не лише шляхом адміністративного тиску, а й шляхом формування сприятливих умов підприємницької діяльності, за яких господарюючим суб'єктам стало б економічно вигідним дотримання природоохоронних вимог, досягнення еколого-економічних цілей.

Висновки. Досвід зарубіжних країн у галузі екологічного програмування свідчить про їх готовність брати активну участь у розв'язанні глобальних екологічних проблем, що зумовлює необхідність прийняття Україною відповідних законів щодо впровадження екологічних завдань у національну політику й адаптації її до європейського екологічного простору, гармонізації національних екологічних вимог, стандартів і обмежень із відповідними показниками провідних країн світу.

Серед найбільш ефективних інструментів реформування державного управління у галузі охорони довкілля актуальності набувають такі:

1) Створення можливості залучення до співпраці у галузі охорони довкілля широких кіл громадськості, бізнес-структур, місцевих органів влади та інших зацікавлених сторін.

Сьогодні в Україні виникає нагальна потреба у створенні консультативних центрів, які б сприяли налагодженню відносин між владою та громадянами у вирішенні важливих питань у сфері довкілля. В Україні є актуальним створення *Консультативного центру з питань довкілля*, який би надавав інформаційну допомогу з таких питань. На Інтернет-сторінці цього центру необхідним було б розміщення інформації про: законодавство у межах цієї сфери; перелік органів державної влади, що працюють у цій сфері; бізнес-структури, які надають екологічні послуги; онлайн-консультації у формі запиту-відповіді тощо.

2) Запровадження практики ведення «зеленого» бізнесу. Така практика в Україні лише зароджується. На державному рівні пропонуємо запровадження екологічних премій, які б отримували найперспективніші підприємства, що здійснюють екоорієнтовану діяльність. Одним із перспективних варіантів цієї премії може стати Green Awards Ukraine.

3) Упровадження та поширення ефективного європейського досвіду, що дає змогу запровадити в Україні державного порталу електронних опитувань. Такий портал сприятиме не лише вивченню громадської думки щодо захисту та охорони довкілля, а й надасть можливість широкому колу зацікавлених осіб та громадян країни брати участь у процесі ухвалення рішень у сфері охорони довкілля.

Для успішної реалізації ходу виконання державних цільових програм уважається доцільним застосування нової системи керування в рамках сучасного менеджменту – контролінгу, який, як свідчить досвід розвинутих країн, дає змогу координувати та інтегрувати зусилля на більш високому професійному рівні, а також незалежного екологічного аудиту на всіх стадіях реалізації програмних завдань і заходів.

Список літератури:

1. Авраменко Н.Л., Куц М.О. Досвід ЄС у сфері економічного стимулювання до охорони навколишнього природного середовища. 2016. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/186.pdf> (дата звернення: 30.11.2018).
2. Грушева Т.І. Зарубіжний досвід та міжнародні аспекти управління природокористуванням. *Менеджер*. 2007. № 4(42). С. 32–38.
3. Reusable Shopping Bag Eco-Sag. Best Practice Factsheets in preparation for «Waste Prevention Guidelines». URL : <http://www.ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/eco-sac.pdf> (дата звернення: 03.03.2020).
4. Beyond Public Opposition Lessons Learned Across Europe. European Grid Report. 2013. URL : <http://www.renewables-grid.eu>. (дата звернення: 07.03.2020).
5. Кернична А.С. Досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення механізмів державного управління в екологічній сфері у контексті євроінтеграції. 2013. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/36.pdf (дата звернення: 01.10.2018).
6. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст : аналітична доповідь / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2019. 316 с.
7. Yao Lu. China Releases 12th Five-Year Plan for National Strategic Emerging Industries. China Briefing, 25 July 2012. URL : <https://www.china-briefing.com/news/china-releases-12th-five-year-plan-for-nationalstrategic-emerging-industries> (дата звернення: 05.02.2020).
8. China's Progress Towards Green Growth An International Perspective. OECD. URL : <http://www.oecd.org/env/country-reviews/PR-China-Green-Growth-Progress-Report-2018.pdf> (дата звернення: 11.02.2020).
9. Green Growth in Practice Lessons from Country Experiences. Green Growth Best Practice. P. 68. URL : https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/Green-Growth-in-PracticeGGBP_0.pdf (дата звернення: 15.02.2020).
10. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission, 2014. URL : <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-446-EN-F1-1.Pdf> (дата звернення: 23.02.2020).
11. Салатюк Н.М. Зарубіжний досвід регулювання природокористування та охорони навколишнього середовища. 2013. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jsru/bitstream/123456789/2486/1/333.pdf> (дата звернення: 02.10.2018).
12. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. Київ : Знання, 2006. 300 с.
13. Senyshyn O.S., Chopko N.S., Zhuk I.Z. Integral estimate of the effectiveness of performance of indices of the state targeted programs for protection of natural environment in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies: scientific journal*. 2017. Vol. 3(2017). № 5. P. 391–399.

References:

1. Avramenko N.L., Kushch M.O. (2016) Dosvid YeS v sferi ekonomichnoho stymulivannia do okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha [EU experience in the field of economic stimulation of environmental protection]. Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/186.pdf> (accessed 30 September 2018).
2. Hrusheva T.I. (2007) Zarubizhnyi dosvid ta mizhnarodni aspekty upravlinnia pryrodokorystuvanniam [Foreign experience and international aspects of environmental management]. *Menedzher*, no. 4(42), pp. 32–38.
3. Reusable Shopping Bag Eco-Sag. Best Practice Factsheets in preparation for «Waste Prevention Guidelines». Available at: <http://www.ec.europa.eu/environment/waste/prevention/pdf/eco-sac.pdf>. (accessed 3 March 2020).
4. Beyond Public Opposition Lessons Learned Across Europe. European Grid Report. 2013. Available at: <http://www.renewables-grid.eu>. (accessed 7 March 2020).
5. Kernychna A.Ye. (2013) Dosvid zarubizhnykh krain shchodo vdoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia v ekolohichnii sferi u konteksti yevrointehratsii [Experience of foreign countries in improving the mechanisms of public administration in the environmental sphere in the context of European integration]. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/36.pdf (accessed 31 October 2018).
6. «Zeleni» investyciji u stalomu rozvytku: svitovyj dosvid ta ukrajinsjkyj kontekst (2019) [Green investment in sustainable development: world experience and the Ukrainian context]. Analitychna dopovidj. Centr Razumkova. Kyiv: Zapovit. 316 s. (in Ukrainian)
7. Yao Lu. China Releases 12th Five-Year Plan for National Strategic Emerging Industries (2012). China Briefing. Available at: <https://www.china-briefing.com/news/china-releases-12th-five-year-plan-for-nationalstrategic-emerging-industries>. (accessed 5 February 2020).

8. China's Progress Towards Green Growth An International Perspective. OECD. Available at: <http://www.oecd.org/env/country-reviews/PR-China-Green-Growth-Progress-Report-2018.pdf>. (accessed 11 February 2020).
9. Green Growth in Practice Lessons from Country Experiences. Green Growth Best Practice. P. 68. Available at: https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/Green-Growth-in-PracticeGGBP_0.pdf. (accessed 11 February 2020).
10. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2014) European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-446-EN-F1-1.Pdf>. (accessed 23 February 2020).
11. Salatiuk N.M. (2013) Zarubizhnyi dosvid rehulivannia pryrodokorystuvannia ta okhorony navkolyshnoho seredovyshcha [Foreign experience in the regulation of nature and environmental protection]. Available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2486/1/333.pdf> (accessed 2 October 2018).
12. Tunycja T.Ju. (2006) *Zbalansovane pryrodokorystuvannja: nacional'nyj i mizhnarodnyj kontekst* [Balanced nature management: national and international context]. Kyiv: Znannja. 300 s. (in Ukrainian)
13. Senyshyn O., Chopko N., Zhuk I. (2017) Integral estimate of the effectiveness of performance of indices of the state targeted programs for protection of natural environment in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies: scientific journal*, no. 5, pp. 391–399.